

לפיכך כתב רחמנא: "בחג הסוכות".

ואי כתב רחמנא: "במועד שנת השמיטה בחג הסוכות" ולא כתב "בבוא כל ישראל", הוה אמינא: אפילו ביום טוב אחרון⁽²⁵⁾ אפשר לקיים מצות הקהל.

לפיכך כתב רחמנא "בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלקיך", דמשמע בשעת ביאתם, והיינו מאימת דמתחיל מועד [מתחילת המועד] ביום טוב ראשון, שהוא זמן ביאת כל ישראל למקדש⁽¹⁾.

שנינו במשנה: וחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת:

וסליק אדעתין דעושים כן כדי לכבד את ראש הכנסת ואת הסגן ואת הכהן הגדול, ולכך לא נתן השמש מיד למלך.

ומדייקת הגמרא: האם שמעת מינה מסתם משנתנו, שהלכה כמאן דאמר [בבא בתרא ק"ט ב]: חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב, שהרי כולם בפני המלך כתלמידים בפני הרב, ואף על פי כן חולקים להם כבוד?

אמר אביי: אין מכאן הוכחה, כי כולה [כל מה שעושים שם] הוא משום כבודו דמלך, שעל ידי זה מתיקר המלך שמראים את מעלותיו זה למעלה מזה.

מא-ב

"אלה מועדי ה'", ואף ראש השנה נכלל בפרשה זו.

25. בט"ז יורה דעה סימן רכ סעיף כ, פירש, שהכוונה היא לשמיני עצרת, ומזה הוכיח דשמיני עצרת איקרי חג, ויש לומר בו "שמיני עצרת חג הזה".

אלא שהט"ז באורח חיים סימן תרסח ס"ק א הקשה על זה, דאם כן איך סליק אדעתין דאז הוא זמן הקהל, והא אין בנין הבימה דוחה שבת ויום טוב, ויעויין שם במה שתירץ.

עוד הוסיף שם, דמכאן משמע ששמיני עצרת נקרא "יום טוב אחרון של סוכות", ודוקא לענין פז"ר קש"ב נידון שמיני עצרת כרגל בפני עצמו. עוד הביא שם דעת החולקים עליו, ומפרשים דכונת הגמרא להושענא רבה; ותמה עליהם דלא מצינו שיקראו ימי חול המועד בשם יום טוב.

1. א. תמהו התוספות: לכתוב רק "חג הסוכות" ולמה לי "במועד"?

[והוסיפו התוספות, שלכאורה תיקשי יותר: לא לכתוב אלא "מקץ שבע שנים שנת השמיטה בבא כל ישראל ליראות", וממילא נדע דמחג

הסוכות איירי, שהרי בראש השנה אין חובת ראייה?! אלא שבזה יש לומר, שהייתי מפרש שהכוונה היא לחג המצות; אבל הקושיה הראשונה שלא לכתוב "במועד", בעינה עומדת]. ותירצו, דאי כתיב "בבא כל ישראל" בלבד, היה משמע מזה דדוקא מתחלת המועד דהיינו יום ראשון עצמו, ולכך כתיב "במועד", דמשמע בתוך המועד, מיהו אהני "בבא כל ישראל", דמינה ילפינן דהזמן הוא בתחלת חול המועד ולא ביום ב' או ג' דחול המועד.

ב. ואם תאמר: מנין שבמוצאי יום טוב ולא ביום טוב עצמו?

פירש רש"י, משום שצריך להתקין בעזרה בימה של עץ, ואין תיקון זה דוחה לא שבת ולא יום טוב, ומערב יום טוב אי אפשר לתקן את הבימה, משום דוחק המקום שבעזרה. ומקורו הוא מהירושלמי שנזכר לעיל עמוד א בהערה 13.

והתוספות תמהו על דבריו, כי אם גזירת הכתוב היא שהזמן הוא בתחלת מועד דהיינו יום טוב ראשון דוקא, יקראו בלא בימה, כי מהיכי תיתי שהבימה מעכבת, ואיך נדחה משום זה את

ומשנינן: כדאמר רב חסדא גבי כהן גדול, שהיתה קריאתו בעזרת נשים, הכא נמי גבי מלך בעזרת נשים היה קורא, והיא היתה חול, ומותר לישב בה. (3)

שנינו במשנה: אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד, ושבתוהו חכמים:

ומקשינן: מכך ששבתוהו, מכלל בהכרח דשפיר עבד [טוב עשה אגריפס]?!?

והאמר רב אשי: אפילו למאן דאמר: "נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול", אבל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר "שום תשים עליך מלך".

וממה שהזהירה תורה את ישראל בשימות הרבה ["שום תשים"], למדנו: שתהא אימתו עליך, ואם מחל על כבודו אין כבודו מחול.

ומשנינן: מצוה היתה בזה שקרא אגריפס מעומד, לפי שמחל על כבודו משום כבוד

שנינו במשנה: והמלך עומד ומקבל וקורא יושב; אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד:

ודייקנין: מדשנינו שהמלך עומד "עומד" כדי לקבל את ספר התורה, וכן באגריפס שנינו: "עמד וקבל", מכלל דעד עכשיו היה יושב!?

ותיקשי, דהאמר מר: "אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד". (2)

ומנין שהותרה ישיבה בעזרה למלכי בית דוד? שהרי מצינו בהם ישיבה, שנאמר [שמואל ב ז יח] "ויבא המלך דוד, וישב לפני ה' [לפני הארון שהיה בעיר דוד] ויאמר מי אנכי ה' ד' ומי ביתי כי הביאתני עד הלום"; הרי שהותר לדוד לישב "לפני ה'", והוא הדין שמותר לו לישב בעזרה.

ואם כן תיקשי: הרי אגריפס לא היה ממלכות בית דוד, ואיך הותרה לו הישיבה!?

בפרק א ממלכים הלכה ה כדעת התוספות.

3. ראה בעמוד א הערה 1, שנתבאר, כי לפי שיטת רש"י דברי רב חסדא נאמרו לפרש את הברייתא שכתוב בה שכהן גדול היה קורא "בעזרה" ופירש, דהיינו עזרת נשים, ועל פי זה נתבאר כאן; וראה שם, ביאור אחר שדברי רב חסדא נאמרו לענין "הקהל", ולפי זה לשון "הכא נמי" בעזרת נשים, היינו משום שעיקר דברי רב חסדא נאמרו על הברייתא ששנינו בה שהיתה הקריאה "בעזרה", ו"הכא נמי" מה ששנינו במשנתנו שהיה מעמד הקהל "בעזרה", היינו בעזרת נשים.

הזמן הקבוע בתורה!?! ולכך פירשו ד"במועד" משמע תוך המועד.

וראה מה שכתב ב"טורי אבן" מגילה ה, ליישב דברי רש"י.

2. א. ראה מה שנתבאר בענין זה לעיל בהערה 29 לעיל מ ב.

ב. ואף על גב שאגריפס מלך שלא כדין, מכל מקום מקשי שפיר, שהרי נהגו בו כבוד כמלך גמור, תוספות כתובות יז א.

ומשמע מדבריהם שמצד הדין לא היה לו דין מלך; אבל מדברי הריטב"א שם נראה, דאף שמינוהו שלא כדין, דין מלך לו בדיעבד, וראה מה שכתב ב"הערות" להוכיח מדברי הרמב"ם

באותה שעה שאמרו לו לאגריפס כן,
נתחייבו שונאי ישראל [ישראל בלשון סגי
נהורן בלייה —

לפי שהחניפו לו לאגריפס! שהשיבו לו שלא
כדין, משום שבאמת לא היה ראוי למלכות,
ואף על פי שלא נחשב ל"איש נכרי" כיון
שאמו היתה מישראל, (6) מכל מקום מצד

התורה; ואף דבעלמא אין לו למלך למחול
על כבודו, לדבר מצוה שאני, (4) ושפיר מצי
למחול. (5)

שנינו במשנה: וכשהניע ל"לא תוכל לתת
עליך איש נכרי", זלגו עיניו דמעות, אמרו
לו: אל תתיירא אחינו אתה, אחינו אתה:
תנא משמיה דרבי נתן:

וכתב רבינו עקיבא איגר, דמהתוספות בסוגיין
לא משמע כן, דאם כן, מה הקשו מהכא על הא
דקאמר בכתובות דאין רשאי למחול על כבודו
משום כבוד כלה, והרי מצוה שאני. והלא שפיר
מצינו להעמיד דברי הגמרא שם אליבא דחכמים.
עוד תירץ המהרש"א, דמתניתין דהכא אתיא
כרבי יהודה.

וכתב רבינו עקיבא איגר, דמדברי הרמב"ם
מוכח לא כן, שבפרק ב מהלכות מלכים הלכה ג
פסק כחכמים, שאם רצה לחלוץ אין שומעין לו,
ואילו בפרק ג מהלכות חגיגה הלכה ב פסק
כמתניתין, שאם קרא עומד הרי זה משובח; הרי
בהכרח דדין זה אמור אף לחכמים.

והר"ן בסנהדרין שם כתב לחלק, דדוקא
בביזוי גדול כרקיקה וחליצה נחלקו חכמים.
עוד כתב שם בשם רבינו דוד, שמעשה
שעושה המלך מעצמו כגון עמידה, מודים בו
חכמים שרשאי למחול לצורך מצוה; ופליגי
דוקא במעשה ביזוי שעושים בו אחרים, כגון
רקיקה וחליצה שעושה בו היבמה.

6. רש"י; וכן כתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות
מלכים הלכה א': "אין מעמידין מלך מקהל גרים
אפילו אחר כמה דורות, עד שתהיה אמו
מישראל".

וכתב ה"כסף משנה", דלרבותא נקט דסגי
בכך שאמו מישראל, אבל אם אביו מישראל, כל
שכן דסגי בהכי, והוכיח כן מרחבעם בן שלמה
שנולד מנעמה העמונית.

4. בכתובות יז א איתא: "אמרו על אגריפס
המלך שעבר לפני הכלה, ושבחוהו חכמים",
ופריך: והאמר רב אשי: "מלך שמחל על כבודו
אין כבודו מחול".

והקשו התוספות בשם ר"י, לישני כדמשני
הכא, דלדבר מצוה שאני!?

ועוד הקשה, הלא עיקר מימרא דרב אשי
נאמרה במקום מצוה, במעשה דרבי אליעזר ורבי
יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית המשתה,
והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהן!?

ותירצו התוספות: דדוקא במצוה ככבוד
התורה מצי למחול משום שהיא כבוד השכינה,
וכן לגבי מצות חליצה, איתא, דהותר למלך
למחול על כבודו ולחלוץ, כדי לקיים מצות מלך
עולמים, דמראה בכך שאימת השכינה עליו;
אבל בהיה דכתובות, דאיירי במצות כבוד
תלמידי חכמים ובכבוד כלה, גזירת הכתוב היא
שלא ימחול על כבודו. שמצות כיבוד שחייבים
הם לנהוג במלך, גדולה ממצות כיבוד שחייב
המלך לנהוג בהם.

5. וכן איתא בסנהדרין יט ב, דאף דמלך אינו
חולץ משום דגנאי הוא לו, קאמר רבי יהודה
דאם רצה לחלוץ זכור לטוב.

מיהו תמה המהרש"א שם, והרי פליגי חכמים
התם, וסבירא להו דאין שומעין לו!?

ותירץ, דמצות כבוד התורה עדיפא, ואף
חכמים מודים בה דרשאי מחמתה למחול על
כבודו.

אביו עבד היה, ולפיכך אין למנותו למלך משום דזילא מילתא. (7)

ונתקלקלו המעשים, שהגדולים ראו עוברי עבירה, ולא מיחו בידם מפני החנופה —

אמר רבי שמעון בן חלפתא:

ומאז אין אדם יכול לומר לחבירו: מעשי גדולים ממעשיך! שמתוך שלא מיחו הגדולים בעוברי עבירה למדו שאר הדורות ממעשיהם הרעים, ונמצאו כולם עוברי עבירה. (9)

מיום שנבר אגרופה [כוחה] של חנופה (8) בכך שהשיבו כן לאגריפס:

דרש רבי יהודה בר מערבא, ואיתימא [ויש אומרים] רבי שמעון בן פזי דרש כך: מותר להחניף לרשעים בעולם הזה. (10)

נתעוררו הדיינים, שלמדו הדיינים מכך להחניף לבעלי הדין ולא פסקו את הדין לאמיתו.

8. ואף שלא יכלו למחות בו, מכל מקום היה להם לשתוק ולא להחזיקו, שכל המחניף לחבירו מחמת יראתו מפניו ואינו חושש ליראת הקדוש ברוך הוא, עושה עין של מעלה כאילו אינה רואה.

מיהו במקום סכנה מותר להחניף, תוספות. ונראה דאין בכונתם לסכנה ממש, דזהו פשיטא, דהרי פיקוח נפש דוחה כל התורה. אלא אף סכנה רחוקה שאינה בגדר פיקוח נפש. דכיון שעושה משום כן ולא מיכוין לשם חנופה סתם, אינו בכלל חנופה, "הערות".

מיהו רבינו יונה בשערי תשובה כתב "וחייב אדם למסור את עצמו לסכנה, ואל ישיא נפשו עון אשמה כזאת [חנופה]".

ב. בספר יראים מנה ב' לאוין בחנופה. "לא תחניפו את הארץ", וסמך ליה "ולא תטמאו את הארץ", מכאן למדנו שהמחניף מטמא את הארץ, ועובר בב' לאוין.

9. רש"י; ולולא דבריו היה נראה לפרש, דכיון שהחונפים מצדיקים את פעולות הרשעים, כבר אי אפשר להוכיח עובר עבירה. לפי שלמד מן החונפים שמעשיו רצויים, מהר"ץ חיות.

10. משום שעושה כן כדי שלא יבוא לו הפסד בגופו או בממונו, יראים.

ויש לדחות, דדוקא בתחילת המינוי בעינן שיהיה "מקרב אחיך". וזהו דוקא במלך ראשון. אבל במלך בן מלך שהמלכות באה לו בירושה, אין צריך "שימה" מחודשת. הלכך לא אכפת לן במה דאין אמו מישראל. ואף שגם אגריפס היה מלך בן מלך, מכל מקום גם אבותיו נתמנו בפסול, שהרי הורדוס עבד היה; נודע ביהודה קמא, חושן משפט א.

7. רש"י; ותמהו עליו התוספות, דאחר דמדאורייתא כשר ורק משום זילותא מיפסל לא מסתבר שייענשו בעונש חמור ככלייה.

[ויש ליישב בדעת רש"י, על פי היראים דמנה איסור חנופה במנין הלאוין, אם כן אף שהחנופה היא מאיסור דרבנן, בכל זאת עובר על איסור דאורייתא. כמו שמצינו בכמה מקומות שהדרבנן פועל על הדאורייתא, תורת הקנאות].

ופירשו, דאף דלכל השררות סגי במה שאמו מישראל, אבל מלך שחזר ושנה עליו הכתוב "מקרב אחיך תשים עליך מלך", בעינן שיהיה ממש מקרב אחיך, ממוצע בין מאביו ובין מאמו. והתוספות ביבמות מה ב כתבו, דאגריפס לא בא מישראל אף מצד אמו, לפי שהורדוס נשא נכרית, ומה דקראוהו "אחינו אתה", היינו אחינו במצוות.

לפי שאמר המזמין בלבו: אורח זה מצוי הוא בבית המלך, וידע ליה מלכא [המלך מכירן], ועל ידי כך מיסתפי [מתירא בעל הבית] שמא יודע למלך שהרגו, ולכך לא קטיל ליה [ושוב לא יהרגנו].

וזה היתה גם כוונת יעקב, שרצה לאיים על עשו ולהודיעו שהוא רגיל לראות פני מלאכים, ומתוך כך יתירא עשו ממנו ולא יהרגנו.

סימן לאמרותיו של רבי אלעזר בענין חנופה: א. אף; ב. עובר; ג. גיהנם; ד. בידו; ה. נידה; ו. גולה; אמר רבי אלעזר:

א. אף: כל אדם שיש בו חנופה מביא חרון אף לעולם. שנאמר "וחפני לב ישימו אף".

ולא עור, אלא שכל מי שיש בו חנופה, אין תפלתו נשמעת. שנאמר "לא ישועו כי אסרם"! כשיבואו עליהם יסורים, לא תועיל להם שוועה. (13)

ואמר רבי אלעזר:

ב. עובר: כל אדם שיש בו חנופה, אפילו עוברין במעי אמן מקללים אותו.

שנאמר: "אומר לרשע צדיק אתה, יקבוהו

שנאמר: "לא יקרא עוד לנבל נדיב, ולכילי לא יאמר שוע", "כילי" היינו מי שמתאוה לשנות יין תדיר, מלשון "כלתה נפשי", ולעמיד לבוא לא יחניפו לו, ולא יקראוהו "שוע". (11)

ומדלעולם הבא נאמר לשון לאו ואיסור על חנופה, מכלל דבעולם הזה שרי להחניף.

רבי שמעון בן לקיש אמר: מחכא ילפינן שמותר להחניף לרשע בעולם הזה:

ממה שאמר יעקב לעשיו: "כי על כן ראית פניך בראות פני אלקים ותרצני", שראית פניך חשובה לי כראית פני המלאך, ולהחניף לעשו נתכוין.

ופליגא רבי שמעון בן לקיש על מה דאמר רבי לוי.

דאמר רבי לוי:

לא נתכוין יעקב להחניף לעשו בכך; (12) אלא משל של יעקב ועשו, למה הדבר דומה?

לאדם שזימן את חברו אליו, והכיר האורח בו שהזמינו לפי שהוא מבקש לחורגו, אמר לו האורח: טעם תבשיל זה שאני טועם עכשיו, הרי הוא כתבשיל שטעמתי בבית המלך! ובכך הציל את עצמו ממיתה.

שבאמת משבח לו את התבשיל, אך עושה כן כדי לאיים עליו תוך כדי כך.

13. כי גם תפלתו נחשבת כאילו היא חנופה, כי אין תפילה אלא מעומק הלב, ואין עומק הלב למחניף, שאין דבריו אלא מן השפה ולחון, מהר"ל.

11. נתבאר על פי רש"י כאן, אך בישעיה לב פירש רש"י: כילי: רמאי נוכל חורש רעים; שוע: לשון ארון, שהכל שועין ופונין אליו.

12. רש"י; ומהרש"א כתב, דאף לרבי לוי החניף יעקב לעשיו כדי לפייסו, אלא שלא החניף לו בדבר לא אמיתי, אלא שהזכיר לו האמת שרגיל בראית מלאכים כדי לאיים עליו. וכענין המשל,

שכעבור שנתיים ימים ישיבם ה' ממקום גלותם: "ויאמר ירמיהו לחנניה, אמן בן יעשה ה', יקם ה' את דבריך" ! וחנופה היא זו, לפי שהיה לירמיהו לומר לו, שקר אתה מתנבא.

וכתיב לאחר מכן, לאחר שיצא ירמיהו מב-א מירושלים לארץ בנימין:

"ויהי הוא בשער בנימן ושם בעל פקידות ושמו יראה בן שלמיה בן חנניה. ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר, אל הכשדים אתה נופל. ויאמר ירמיהו, שקר, אינני נופל על הכשדים".

וכתיב: "ולא שמע אליו ויתפש יראה בירמיהו ויבאחו אל השרים" !

הרי שנפל ירמיהו ביד יראה בן בנו של חנניה, לפי שהחניף לחנניה.

ואמר רבי אלעזר:

ה. נידה: כל עדה שיש בה חנופה, מאוסה כנדה.⁽¹⁾

שנאמר: "כי עדת חנף גלמוד", ו"גלמוד" היינו נידה, שכן בכרכי הים קורין לנדה "גלמודה".

ומפרשת הגמרא: מאי הוא לשון "גלמודה": גמולה דא [נבדלת אשה זו] מבעלה.

ואמר רבי אלעזר:

עמים, יזעמוהו לאומים", ואין "קוב" אלא קללה, שנאמר בנבואת בלעם: "מה אקב לא קבה אל".

ואין "לאום" אלא עוברין, שנאמר ברכקה, "שני לאומים ממעיך יפרדו ולאום מלאום יאמיץ" ! והיינו דכתיב, החונף שאומר לרשע "צדיק אתה", יקללוהו לאומים דהיינו עוברים.⁽¹⁴⁾

ואמר רבי אלעזר:

ג. גיהנם: כל אדם שיש בו חנופה, הרי הוא נופל בגיהנם.

שנאמר: "הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע. שמים חשך לאור ואור לחשך, שמים מר למתוק ומתוק למר". דהיינו המחניפים לרשע ואומרים עליו שהוא טוב.

ומה כתיב בפסוק שלאחריו — "לכן כאכל קש לשון אש וחשש להכה ירפה, שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה", שייענשו באש הגיהנם.

ואמר רבי אלעזר:

ד. בידו: כל המחניף לחבירו, לבסוף נופל בידו של הנחנף, ואם אינו נופל בידו, נופל ביד בניו; ואם אינו נופל ביד בניו, בסופו של דבר נופל ביד בן בנו.

שנאמר אצל חנניה נביא השקר, שנתנבא נבואת שקר על גלות יכניה וכלי המקדש,

יחוס אב אלא יחס לאם בלבד, מהרש"א.

1. "עדה" היא עשרה אנשים, כדילפינן מעדת מרגלים. ועליהם נרמז כאן שבאו לבני ישראל

14. ד"לאם" הוא משורש "אם", שהעובר ירך אמו הוא, ואין מתייחס לאביו אלא משעת הלידה, וכן הוא בישראל; אבל אומות העולם קרויים באופן כללי "לאומים", לפי שאין להם